

De aanleiding tot dit boek

Dit boek gaat over de zaligsprekingen, een achttal zegenspreuken van Jezus zoals die staan aan het begin van de Bergrede in het Matteüsevangelie. In korte hoofdstukken reflecteer ik op ieder van die acht spreuken. Ik doe dat op een persoonlijke manier tegen de achtergrond van mijn werk als pionier-predikant voor Nijkleaster, het project in Jorwert waar we zoeken naar nieuwe wegen voor geloof en spiritualiteit. Het idee voor dit boek ontstond toen ik voor het eerst de uitspraak van Dietrich Bonhoeffer over het herstel van de kerk onder ogen kreeg, zoals hier afgedrukt in drie talen.

-The restoration of the church must surely depend on a new kind of monasticism, which has nothing in common with the old but a life of uncompromising discipleship, following Christ according to the Sermon on the Mount. I believe the time has come to gather people together and do this.

-Die Restauration der Kirche kommt gewiss aus einer Art neuen Mönchtums, das mit dem alten nur die Kompromisslosigkeit eines Lebens nach der Bergpredigt in der Nachfolge Christi gemeinsam hat. Ich glaube, es ist an der Zeit, hierfür die Menschen zu sammeln.

-Het herstel van de kerk komt ongetwijfeld voort uit een nieuw soort monnikendom, dat met het oude slechts de radicaliteit van een leven volgens de Bergrede in de navolging van Christus gemeenschappelijk heeft. Ik denk dat de tijd gekomen is om de mensen hiervoor bijeen te brengen.

Vanaf mijn studietijd is Bonhoeffer een 'reisgenoot' en een soort kerkvader voor me geweest. Toen ik aan Union Theological Seminary in New York studeerde (1988-1989) en een kamer had naast de Bonhoeffer Room, ontdekte ik dat Bonhoeffer daar ook had gestudeerd en gedoceerd. Ik wist van Bonhoeffers inzet voor gemeenschappelijk leven met zijn studenten in het seminarium Finkenwalde en kende zijn boek *Gemeinsames Leben* uit die tijd. Maar niet eerder had ik kennisgemaakt met de woorden die hij in 1935 schreef aan zijn broer Karl-Friedrich. Ongeveer tachtig jaar nadat Bonhoeffer ze geschreven had, hoorde ik ze tijdens een retraite onder leiding van Egbert van der Stouw. Ik werd als door de bliksem getroffen, omdat ik zelf al jaren op zoek was naar een nieuw soort monnikendom. Onmiddellijk werd mij duidelijk dat ons project Nijkleaster in Jorwert onderdeel is van de beweging waar Bonhoeffer in 1935 al op doelde.

Nijkleaster

Nijkleaster werd, na een serieuze periode van voorbereiding, in 2012 gesticht als een pioniersplek: een plek om te pionieren op het gebied van nieuwe spiritualiteit en geloof. De pioniersplek werd en wordt gedragen door de landelijke Protestantse Kerk in Nederland, de lokale kerkelijke gemeente Westerwert in en rond Jorwert en de Stifting Nijkleaster. De intentie was om in de periode 2012-2019 een nieuw-monastieke beweging te initiëren met als missie:

De Stifting Nijkleaster wil een nieuw klooster (nij kleaster) vormen in het dorp Jorwert. De doelstelling is om een plek te creëren waar mensen zich in alle rust kunnen terugtrekken om

zich te bezinnen en om op adem te komen. Tegelijkertijd is het een plaats waar men elkaar kan ontmoeten in liturgie en gesprek, stilte en wandeling, plezier en recreatie. Zo wordt in Nijkleaster gezocht naar nieuwe wegen voor het evangelie en wordt een aandeel geleverd aan persoonlijke, kerkelijke en maatschappelijke vernieuwing.

Nijkleaster wil als open klooster gastvrijheid bieden aan mannen en vrouwen van diverse kerken en tradities. Ook aan mensen die geen plek (meer) kunnen vinden in de bestaande kerken, en verder aan elke pelgrim van welke snit dan ook.

Het verlangen naar een nieuw-kloosterachtige beweging was door de jaren heen gegroeid bij Sietske Visser, mijn vrouw en tochtgenoot, en mijzelf. Tijdens onze jarenlange omzwervingen in binnen- en buitenland hadden wij de nodige ervaring opgedaan met diverse vormen van gemeenschappelijk leven. Toen wij aan het begin van de 21e eeuw ons weer thuis in Fryslân vestigden, ontstond het idee om een nieuw klooster te stichten. Na een bezoek aan de Iona Community in 2005 met aansluitend een gesprek met de toenmalige leider van de gemeenschap, Kathy Galloway, kwam het idee in een stroomversnelling terecht en besloten we om serieus plannen te ontwikkelen voor een nieuw klooster in Fryslân. Nadat een zondagse preek hierover in het Friesch Dagblad terecht was gekomen als 'preek van de week', volgden al snel bemoedigende reacties en waren er mensen die met ons mee wilden denken en doen.

Natuurlijk werd er ook nagedacht over een naam voor dit nieuwe initiatief. De variant Frysk Kleaster (Fries Klooster) haalde het niet omdat die naam te exclusief Fries was. Er is natuurlijk niets mis met een Friese naam, maar het klooster kan inhoudelijk niet bepaald worden door het Fries. Wél wilden we klooster zijn in de context van het Friese platteland en daarom ontstond de naam Nijkleaster (Nieuwklooster). We wilden op een nieuwe wijze, passend bij de Friese context, vorm geven aan geloof en spiritualiteit in gemeenschap, met als kernwaarden: stilte, bezinning en verbinding.

Geen van ons kon toen bevroeden dat 'nij-kleaster' letterlijk hetzelfde betekent als 'new-monasticism', de woorden die Bonhoeffer gebruikte in de brief aan zijn broer in 1935. Vandaar dat ik daar zo bijzonder door werd getroffen. Later leerde ik dat de term 'new-monasticism' wereldwijd staat voor een beweging van nieuw-monastieke spiritualiteit. Nijkleaster is een lokale expressie van dat wereldwijde fenomeen, blijkt nu. Een van de vertegenwoordigers van deze beweging, Shane Claiborne, heeft de inhoudelijke koers van de nieuw-monastieke beweging kernachtig verwoord in twaalf kenmerken. Naar analogie daarvan ontstonden de tien kenmerken van Nijkleaster.

Eenvoud

Voor Bonhoeffer werd die nieuw-monastieke beweging gekenmerkt door twee kernwoorden: navolging en Bergrede. In zijn boek Nachfolge schrijft hij over een leven volgens de Bergrede in de navolging van Christus. Daarin blijkt dat het niet slechts om individuele navolging gaat, maar om een gemeenschappelijke: 'De tijd is gekomen om de mensen hiervoor bijeen te brengen.' Voor ons is dat proces begonnen bij het stichten van de pioniersplek Nijkleaster.

Wat mij in de woorden van Bonhoeffer bijzonder aanspreekt, zijn de radicaliteit en de eenvoud. De radicaliteit wordt naar ik hoop verder in dit boek uitgewerkt. De eenvoud

vraagt, gezien de titel van dit boek, om nadere uitleg. Bij Nijkleaster proberen we in onze vieringen en bijeenkomsten altijd de eenvoud te bewaren. Onze maatschappij wordt bedolven onder enorme hoeveelheden informatie en kennis. Mensen worden overspoeld door uitdagingen en keuzemogelijkheden. We hebben veel ambities: er is zoveel dat we willen, kunnen en zullen. Dat is inderdaad geweldig en maakt het leven mooi. Maar tegelijkertijd vraagt het veel van ons, waarschijnlijk té veel. Ondanks alle kansen en mogelijkheden hebben veel mensen in onze Nederlandse maatschappij last van stress, burn-out en depressie. We hebben moeite om onze (geestelijke) balans te bewaren in een wereld die veel te bieden heeft, maar die tegelijk ook veel van ons vraagt. Daarom hebben we momenten en plekken nodig om te kunnen rusten en schuilen. We hebben plekken nodig die als een dijk fungeren tegen de overstroming aan drukte en lawaai, aan eisen en mogelijkheden. We hebben plekken nodig van stilte en bezinning. De eerste zinnen van het vroegere Friese volkslied, dat begon met 'Dêr 't de dyk it lân omklammet, lyk in memme-earm har bern' (Waar de zeedijk het land omarmt, gelijk een moederarm haar kind), vormen een mooi beeld voor deze functie. Een plek achter de dijk waar je bescherming en rust vindt, waar veiligheid en geborgenheid geboden wordt aan opgejaagde zielen. Dat is precies wat Nijkleaster wil oefenen én aanbieden.

En dus is het belangrijk om de eenvoud te bewaren. Het heeft immers geen zin om 'achter de dijk' vervolgens weer overspoeld te raken door een veelheid aan woorden, teksten en liederen. In de periode van mijn werk als pionierspredikant voor Nijkleaster valt het mij in toenemende mate op hoeveel woorden en liederen de mensen in kerken en kloosters over zich krijgen uitgestort. Ik kan het persoonlijk vaak niet aan, terwijl ik als professional daar toch stevig in getraind ben. Ik heb veeleer behoefte aan eenvoud: een paar woorden met enkele momenten van stilte en muziek.

Hoewel we daar binnen Nijkleaster alert op zijn, moeten we deze discussie toch ook regelmatig voeren. Al heel snel gebruiken wij ook een veelheid aan woorden. En soms overvalt mij het gevoel dat bijbelteksten, gebeden en spirituele teksten op elkaar worden gestapeld zonder dat ik ze echt in mijn binnenste heb kunnen opslaan. Ook al heb ik ze van harte gehoord en de schoonheid en kracht op me in laten werken, toch voelt het alsof de woorden niet verteerd zijn en (nog) geen deel zijn geworden van mijn geestelijke gestel. Tijdens de nasleep van de walgelijke discussie rondom de woorden van Geert Wilders over Marokkanen ('minder, minder') verzuchtte ik per ongeluk een keer dat ik ook 'minder, minder' wilde. Minder religieuze woorden welteverstaan! En dat ik in de volgende vastenperiode me minder bezig zou houden met religieuze teksten en meer met het leven zelf. Toen werd ik door een vriend uitgedaagd: 'Wat is dan het minimum aan religieuze tekst waar jij het mee kunt uithouden?' Ik zei zonder nadenken: 'De Bergrede'. Kort daarna zei ik in een preek voor mijn eigen gemeenschap: 'Beste mensen, ik geloof dat ik voor mijn eigen gelovige leven voldoende heb aan de zaligsprekingen, de eerste woorden van de Bergrede. Daar heb ik een leven lang mijn handen vol aan.'

Deze behoefte aan eenvoud maakt dat uit het geheel van de Bergrede (de hoofdstukken 5, 6 en 7 uit het Matteüsevangelie) wordt ingezoomd op de zaligsprekingen, dus op slechts de eerste tien verzen van het begin van het vijfde hoofdstuk (Matteüs 5: 1-10). Bonhoeffer zag de hele Bergrede als basis voor de navolging van Christus. In dit boek beperken we ons tot de zaligsprekingen. Dat heeft niets te maken met de inhoud en schoonheid van de Bergrede

als geheel. Integendeel! Maar het gaat in dit boek om de eenvoud en de kunst van de beperking. In de zaligsprekingen hebben we overigens wel te maken met de kern van de Bergrede. Peter Schmidt schijft: 'Jezus vangt aan met de basisprincipes van het rijk der hemelen, de zaligsprekingen, en werkt die dan verder uit in het vervolg van de Bergrede.' Paus Franciscus schijft: 'De zaligsprekingen zijn als het ware de identiteitskaart van een christen. Als iemand onder ons zich afvraagt "wat moeten we doen om een goed christen te zijn?" is het antwoord eenvoudig. We moeten elk op onze eigen manier handelen naar wat Jezus vertelde in de zaligsprekingen.'

Zalig

Die eenvoud zou wel eens 'zalig' kunnen zijn. Ik ben me bewust dat het woord 'zalig' de nodige misverstanden kan oproepen, maar niettemin blijf ik de term gebruiken. In de eerste plaats omdat de term 'zaligsprekingen' algemeen wordt gebruikt, ook bij gebrek aan een betere term daarvoor in de Nederlandse taal. Maar vooral omdat 'gelukkig' qua vertaling diepgang mist. Het gaat bij deze woorden van Jezus om 'geluk' op een ander niveau, door de diepte heen. Natuurlijk ben ik me ervan bewust dat het Griekse 'makarios' in de meeste Nederlandse vertalingen tegenwoordig met 'gelukkig' wordt vertaald. En hoewel dat vaak ook het geval is in het Frans (heureux) en het Duits (glücklich zu preisen), wordt in het Engels meestal niet 'happy' gebruikt, maar 'blessed', gezegend. Volgens mij komt dat dichterbij de buurt van wat Matteüs bedoelde. In de Hebreeuwse Bijbel komen we dergelijke heilwensen regelmatig tegen in de Psalmen en de latere wijsheidsliteratuur. In de Statenvertaling van de Bijbel wordt het Hebreeuwse woord 'asjree' meestal vertaald met 'gelukzalig' en 'welgelukzalig'. Die woorden maken een dubbele klap: gelukkig én zalig. In dit boek gebruik ik, naast andere beschrijvingen, vooral de woorden 'zalig' en 'gezegend'. In mijn eigen vertaling van de zaligsprekingen gebruik ik consequent 'Gezegend' en 'Segene'. De Nederlandse en Friese vertaling lopen op die manier helemaal synchroon. De titel van dit boek, Zalige eenvoud, mag wat mij betreft op diverse manieren uitgelegd worden. Het mag verstaan worden in de zin van 'wat zalig' of 'hemels' wanneer het gaat om eten, drinken of een bijzondere ervaring op een schitterende plek. Het mag ook de betekenis hebben van een wens of zegenspreuk zoals in 'ik wens je een zalig uiteinde', of 'ik wens je veel zegen op je weg'. Maar ik hoop niet dat 'zalige eenvoud' misverstaan wordt in de zin van eenvoudig, gemakkelijk of leuk. Het zal in het vervolg duidelijk worden dat de weg van de zaligsprekingen niet altijd eenvoudig is. Zeker, het gaat in de zaligsprekingen over ons geluk, over het heil van mensen, maar dat geluk is niet zomaar gemakkelijk te bereiken. Het is een weg van de ziel door de diepte heen, voorbij tegenslag en afwijzing, verdriet en mislukking. Het gaat niet over geluk in de populaire zin. Het gaat om geluk op een ander niveau, over een heilzaam leven in de navolging van Christus.

De teksten en gedachten in dit boek beschrijven mijn eigen verhaal en visie tegen de achtergrond van de pioniersfase van Nijkleaster (2012-2019). Ze bevatten ervaringen en inzichten uit deze periode en zijn soms eerder gedeeld in groeps gesprekken, preken of toespraken. De hoofdstukken zijn los van elkaar te lezen. Voordat ik overga tot de acht hoofdstukken over de afzonderlijke zaligsprekingen, volgt nu eerst een theologische inleiding. Dit hoofdstuk biedt het theoretische kader om de zaligsprekingen te begrijpen binnen het geheel van het Matteüevangelie. Sommigen zullen deze inleiding misschien liever overslaan en direct beginnen met de eerste zaligspreking: 'Gezegend: de armen van geest'.

Aan het einde van elk van de acht hoofdstukken over de zaligsprekingen vindt u een citaat van Thomas Merton, misschien wel de bekendste monnik van de twintigste eeuw. Merton is voor mij een belangrijkesoulmate wiens (dag)boeken steeds onder handbereik hebben gelegen bij het schrijven van dit boek. De citaten dienden zich tijdens het schrijven als vanzelf aan.